

הקדמה

כשהתורה רוצה להדגיש לנו איך לא להיות, היא אומרת - "כמעשה ארץ מצרים לא תעשו". ככה אל תהיו, אלא תהיו בדיוק ההיפך. הדוגמה הכי מקולקלת שממנה אפשר ללמוד איך לא להיות - היא מצרים. קלקול 'מיוחד' זה של מצרים, אשר נבחרה לשעבד את ישראל, אומר דרשני. מדוע ישראל השתעבדו דווקא במצרים? ואיך דווקא משם נבנה עם הקודש, עם ישראל? דווקא בתהליך היווצרות האומה היה מתאים, לכאורה, שישאל ישראל ישתעבדו אצל אומה אשר דרכיה מתקונים לפחות במעט, כדי שיוכלו ישראל לקבל אי אלו מעלות מהם. שאלה זו תקפה גם כלפי העמים אשר ישראל כבשו מהם את ארץ ישראל ובאו אתם במגע. משום מה, דווקא אומות מקולקלות כל כך 'נמצאו' תמיד בסביבת ישראל כאשר הם בנו את עצמם.

כדרכו, המהר"ל יבאר את הצד הפנימי והרוחני; שעבוד מצרים את ישראל, עם שהוא הפוך ושונה לחלוטין מישאל נעשה בדווקא. הופכיות זו נדרשה כדי לבנות את עם ישראל. ככלל, מהלך זה תקף בכל עולם רוחני, גם בעולמו של היחיד מישאל - בדרך כלל לפני צמיחה של קומה חדשה, חווה האדם התמודדות וקושי, ודווקא הם גורמים לבנייה.

ביאורים

המהר"ל מבאר שדווקא מצרים נבחרו לשעבד את ישראל, משום שאין דבר מתפעל אלא מהפכו; כדי לשנות מצב של חום - צריך קור, כדי לבטל מציאות של חכמה - צריך סכלות ובערות. על כן, אומה אשר דרכיה מתוקנות וטובות לא הייתה יכולה לשעבד ולבטל את ישראל, שהם עם אלוהי, עם טוב. אם הצד הפנימי של האומה המשעבדת היה טוב, הם לא היו יכולים להתנגד ולפעול רע לישראל, שהרי הם טובים, כמוהם.

בטרם יבאר המהר"ל את המאפיין הייחודי לעם ישראל והמאפיין ההופכי אצל המצרים, נעמוד על כך שבדבריו אלו של המהר"ל - שמצרים לא היו יכולים לשעבד את ישראל אלמלא היו הפוכים להם - הוא מבאר יסוד גדול בעניין יציאת מצרים: אפשר לחשוב שעם ישראל, שישב במצרים, לא היה יכול להפוך לעם, כי הוא היה עסוק בלקושש קש ותבן ובשאר עינויי פרך ועבודות. אך המהר"ל מבאר שרק מתוך ההתנגדות הרעיונית, הרוחנית והפנימית של מצרים לתכונתם של ישראל - נבעה גם ההתנגדות המעשית לשעבד ולמנוע מעם ישראל להיות עם. על כן, אפשר לומר שתקופת השעבוד היתה תקופה של מאבק אידיאולוגי רוחני בין מצרים לישראל.

לאמירה שאין דבר מתפעל אלא מהפכו, יש שני צדדים: למפעיל ולנפעל - מצרים וישראל. שעבוד מצרים את ישראל נבע אמנם מהתנגדותם לפנימיותם של ישראל, אך ההופכיות הזו נצרכה גם לישראל עצמם: כדי שתתקיים בהם גזרתו של ה' להיבנות בארץ מצרים, הם היו צריכים למצוא בה התנגדות, ורק כך היו יכולים לבנות את התכונות המיוחדות להם. רק המפגש עם אומה הופכית להם, שתתנגד להם, היה מוציא כל זאת מתוכם.

המהר"ל מציין את נקודת ההופכיות בכך שישראל היו מאוד גדורים ושמורים מזונות וזימה, ואילו מצרים היו שקועים באלה מאוד, ובכך הם הפוכים. בנקודה זאת יעמיק המהר"ל בהמשך.

במה מצרים הפכיים לישראל? מהותם העצמית של מצרים היא דבקות בזנות ובכל דבר מתועב, ומטבעם נמשכים אחר הזנות והתיעוב. לעומתם מהותם העצמית של ישראל, שהם זרע האבות, הקדושה וריחוק מן העריות, כמו שאמר עליהם הכתוב: שבטי י-ה עדות לישראל, כביכול צירף הקב"ה את שמו לשמם להעיד שהם בני אבותם.² ובאמת מצאנו שרק אישה אחת מישראל זינתה במצרים ופרסמה התורה ענינה, שנאמר: ויצא בן אישה ישראלית והוא בן איש מצרי, לידנו הכתוב שרק אישה זו זנתה. וכך דרשו חכמים במדרש רבה, על דור זה נאמר: גן נעול אחותי כלה, אמר רבי פנחס, גן נעול אלה הבתולות, גן נעול אלו הבעולות, מעין חתום אלו הזכרים. מכאן למדנו שישאל הם ההפך מהמצרים, שהמצרים דבוקים בזנות, וישראל מרוחקים מהזנות ומדבר ערווה. מכיון שנגזר שעבוד ועינוי לישראל, ואין דבר נפעל אלא מהפכו, לכן ראויים הם להשתעבד לאומה שמהותה הפוכה להם. זוהי סיבה אחת שבגללה השתעבדו ישראל דווקא למצרים.

[קורא הדרות מראש - ה' המזמן את המאורעות. הדר - המצריים והכנעניים.]

פרק ד

נושא הפרק: למה השתעבדו ישראל דווקא למצרים

כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו, וכמעשה ארץ כנען, אשר אני מביא אתכם שמה, לא תעשו (ויקרא ת, ג). בספרי (תו"כ אחרי פרשה ט): **מנין שלא היתה אמה באמות שהיו דרכיהם כמו מצרים? תלמוד לומר: כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו. ומנין שהדור האחרון שהיו מקלקלים דרכיהם יותר מקלן? תלמוד לומר: אשר ישבתם בה לא תעשו. מנין שישבת ישראל גרמה להם כל המעשים האלו? תלמוד לומר: אשר ישבתם בה לא תעשו. מנין שלא היתה אמה מקלקלים דרכיהם יותר מן הכנענים? תלמוד לומר: וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו. ומנין שהמקום שבאו שם ישראל מקלקלים ביותר מקלם? תלמוד לומר: אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו. ומנין שביאתן של ישראל גרמה להם את כל מעשיהם האלו? תלמוד לומר: אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו. רבי שמעון אומר: מי פעל ועשה? קורא הדרות מראש¹ (ישעיהו מא, ד). ראה את הדרו² ח"ב, שביאורו ישראל ויפרע מהם, עד כאן. מפני כי הדרבר מתפעל מהפכו, מצד שהוא הפכו לו פועל בו, ולא יתפעל הדרבר מעצמו. לך פאשר רצה השם יתברך שמו לקיים הגזרה שגזר על זרע אברהם (בראשית טו, א): כי גר יהיה זרעך ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה, לא היה זה אלא באמה שהם הפכים להם. כי מצד אשר הפכים להם יתקיים בישראל: ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה.**

וענין שהם הפכים להם, כי עצמם של מצרים דבוקים בזנות וכל דבר תועב, ונמשכים בטבעם אחר הזנות ומעשים אשר הם תעובים. וישראל עצם שלהם זרע אמת, גדורים בעריות וקדושים ומבדלים מכל עריות, כמו שאמר הפתוב (תהילים קכב, ד): שבטי יה עדות לישראל, שהעיד שמו עליהם שהם בני אבותיהם.² ואחת היתה במצרים שזנתה ופרסמה הפתוב, שצאמר (ויקרא כו, א): ויצא בן אישה ישראלית והוא בן איש מצרי, מלמד שלא היתה בישראל רק זו, כדאיתא בויקרא רבה (פרשה לב, ה). ועליהם מפרש בקבלה (שיר השירים ד, א): גן נעול אחתי כלה, אמר רבי פנחס: גן נעול אלו הבתולות, גן נעול אלו הבעולות, מעין חתום אלו הזכרים. הרי כי ישראל הפכים למצרים, המצריים דבוקים בזנות וישראל מבדלים מן העריות ומן הזנות. ומאחר שגזר השם יתברך שעבוד וענוי על ישראל, והדרבר יתפעל מהפך שלו, לך ראוי שיהיה השעבוד באמה שהם הפכים להם. זהו ענין אהד שראוי לישראל להיותם משעבדים דוקא למצרים, כי לא יתפעל דבר כי אם מהפכו.

על הפסוק: כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו, וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו, דרשו חכמים בספרא. מנין שלא היתה אומה באומות שהיו דרכיה מקולקלות כשל מצרים? שנאמר: כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו. ומנין שבדור האחרון היו מעשיהם מקולקלים יותר מכל הדורות? שנאמר: אשר ישבתם בה לא תעשו. ומנין שישבת ישראל בתוכם גרמה להם זאת? שנאמר: אשר ישבתם בה לא תעשו. מנין שלא היתה אומה שדרכיה מקולקלות יותר מאלו הכנענים? שנאמר: וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו. ומנין שהמקום אשר הלכו ישראלית יותר משאר המקומות? שנאמר: אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו. ומנין שביאת ישראל לשם היא שגרמה לכל מעשיהם? שנאמר: אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו. רבי שמעון אומר: מי פעל ועשה? קורא הדורות מראש. זימן הקב"ה דור חייב, כדי שיבואו ישראל ויפרעו מהם. ביאור דבריהם, ¹כל דבר נפעל ומושפע מדבר שהוא הפך ממנו, כי הניגוד גורם לפעולה ולהשפעה, ואין דבר נפעל ומושפע מעצמו. לכן כשרצה הקב"ה לקיים את הגזירה שגזר על זרעו של אברהם: כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים ועינו אותם ארבע מאות שנה, קיים את הגזירה באומה שהיא ההפך מהאומה הישראלית, כי לא יוכל להתקיים ועבדים ועינו אותם אלא באומה הפכית להם. מכיון שהאומה המצרית היא ההפך מהאומה הישראלית, לכן היא האומה ששעבדה ועינתה את ישראל.

שעבוד ישראל למצרים מפני שהם הפכיים להם

מצרים דבוקים בזנות ישראלית ובקיים בקדושה

